

Vesna Tomc Lamut*

Anton Lamut (1882–1975), narodnozavedni slovenski učitelj (ob 40-letnici smrti)

Anton Lamut (1882–1975), a patriotic Slovene teacher

Izvleček

Anton Lamut (1882–1975) bil eden izmed mnogih narodnozavednih slovenskih učiteljev, ki so pred več kot stotimi leti krepili duha slovenstva v mladih ljudeh. Predan svojemu učiteljskemu poslanstvu je bil odličen pedagog in vzgojitelj, pokončnega svobodomiselnega značaja. Po poučevanju v Radečah in na Čatežu ob Savi ter enoletnem prostovoljnem službovanju med koroškimi Slovenci v času pred plebiscitom leta 1920 je nato petindvajset let učil na osnovni šoli v Novem mestu. Med 2. svetovno vojno je bil eden najstarejših slovenskih partizanov in partizanski učitelj. Upokojil se je kot šolski nadzornik in dočakal 93 let.

Abstract

Anton Lamut (1882–1975) was one of the many patriotic Slovene teachers who over one hundred years ago cultivated the Slovene national spirit in young people. Dedicated to his educational mission, he was an excellent teacher of an upright, liberal character. After teaching in Radeče and Čatež along the Sava and a one-year long voluntary service among the Carinthian Slovenians prior to the 1920 plebiscite, he taught for twenty-five years at a primary school in Novo mesto. During World War Two, he was one of the oldest Slovenian partisans and a partisan teacher. He reached retirement in the position of school inspector and lived to the age of 93.

Mladost in prva leta šolanja

Anton Lamut se je rodil 5. junija 1882 kot sedmi otrok v kmečki družini na Selih pri Dragatušu v Beli krajini materi Marinki Gerdešič, ki je bila doma iz bližnjega Goleka, in očetu Janezu, gruntarju s Sel. Imel je več bratov in sester (Marinka, Štefan, Janez, Franc, Miha in Metka). Bratje so odšli v Ameriko in tam za vedno ostali, le en se je vrnil domov, prevzel kmetijo in postal gospodar.¹

Mali Anton Lamut je pri svojih šestih letih 1. septembra 1888 vstopil v prvi razred triletno osnovne šole v bližnjem Dragatušu, potem pa je šolanje nadaljeval na

* Vesna Tomc Lamut, univ. dipl. slavistka in komparativistka, prof. slovenščine, upokojena srednješolska profesorica, e-pošta: vesna.tomc@gmail.com

1 Povzeto po spominskih zapisih družine Lamut.

Frequenzationszeugnis.
Obiskovalno spričalo.

Name des Schülers Lamut Anton
 Ime učenca
 Klasse (Abtheilung) četrta
 Razred (oddelek)
 Geburtsort Selo pri Dragatuši
 Rojstni kraj
 Tag, Monat und Jahr der Geburt 5. junija 1882.
 Rojstva dan, mesec in leto
 Dauer des Schulbesuches von 1. septembra 1888 bis 13. julija 1895
 Hodil je v šolo od do
 Sittliches Betragen popolnoma lepa
 Nравnost
 Fleiß ostojna
 Pridnost
 Schulbesuch prav redna
 Hoja v šolo

Fortgang in den einzelnen Lehrgegenständen:
Napredek v posameznih učenih predmetih:

Religion prav dobro
 Veranlassung
 Slovenski Unterrichtssprache prav dobro
 učni jezik
 Zweite (Nemški) Landessprache prav dobro
 Drugi () deželni jezik
 Rechnen prav dobro
 Steuilljenje

Vorstehendes Zeugnis wird diesem Schüler zum Zwecke der Anmeldung zur Aufnahme in eine
 Mittelschule ausgestellt.
 To spričalo se daje učencu v ta namen, da se oglasi za sprejem v srednje šole.

Štiri klasične Volksschule in Vinomogyi
 razredna ljudska šola v (na)

am 15. julija 189 5.
 dne

Janos Pistovszky J. Seining Fr. Stefanovics
 (Katholik) (Vorsitz.) (Lehrer)

Obiskovalno spričalo štiriletne šole (hrani Vesna Tomc Lamut).

pripravljalnici v bolj oddaljeni štirirazredni ljudski šoli v Črnomlju, da je dobil dovolj znanja za vpis v gimnazijo. Kot piše na dokumentu, je 12. julija 1895 trinajstleten uspešno končal četrti razred in prejel "spričalo". Spričevalo je bilo seveda natisnjeno dvojezično, v nemščini in v slovenščini (lastnoročno zapisano pa je bilo seveda samo v slovenščini). Na spričevalu je zapisan tak učni uspeh: npravnost je bila popolnoma lepa, pridnost vztrajna in hoja v šolo prav redna. Sicer pa je dobil za glavne predmete – za veroznanstvo, za slovenski jezik, za nemški jezik in za številjenje (matematiko) ocene prav dobro.

»To spričalo se daje učencu v ta namen, da se oglasi za sprejem v srednje šole«.

15. julija 1895 so »spričalo« podpisali katehet Janez Pristov, vaditelj Fr. Šetina in učitelj F. Štefančič. Spodaj je velik moder žig, na katerem je napis: ŠTIRIRAZREDNA FRANC JOŽEFOVA LJUDSKA ŠOLA V ČRNOMLJU.²

Nadaljevanje šolanja v Novem mestu (1895–1902)

Anton naj bi kot najbolj bister otrok v družini in edini, ki je študiral, postal duhovnik, kar je bil takrat sen vseh mater, tudi zato, ker je bilo to šolanje brezplačno oz. podprto s strani Cerkve. A svobodomiselnega duha, kot je bil, je to odklonil. Njegova ljubezen je bila narava in naravoslovje in davna otroška želja postati gozdarski inženir, a do cilja in morda univerze na Dunaju je bila še dolga, predolga pot. Po uspešno končani ljudski šoli v Črnomlju se je zato v šolskem letu 1895/1896 vpisal na novomeško klasično gimnazijo.

Ko je odhajal na šolanje, mu je sestra Meta stkala belo laneno platno in mu sešila belokranjske »bergeše«.³ Iz Bele krajine v Novo mesto takrat še ni vozil vlak, pot je bila dolga, v glavnem peš, vožnja z vozom in konjsko vprego je bila draga. Tudi sicer je bilo življenje med šolanjem za revno družino veliko breme, zato je mati Marinka Lamut (rojena Gerdešič) očetu naročila, naj gre s sinom do bogatega sorodnika – njenega starega strica, sicer takrat pomembnega novomeškega sodnega svetnika dr. Josipa Gerdešiča (ki je bil nezakonski oče dr. Ivana Oražna, dobrotnika študentov medicine) ter ga prosi za kako pomoč, a sta bila grobo zavrnjena.⁴

V Novem mestu je Anton nato obiskoval nižjo gimnazijo in dva letnika višje klasične gimnazije. Ob skromni podpori za odlične učence se je moral vzdrževati skoraj sam. Iz tistih dni je ohranil šolski letopis – Izvestje višje gimnazije v Novem mestu (Rudolfswertu)⁵ iz leta 1898–1899, ko je obiskoval III. razred. Iz njega razberemo, kdo so bili učitelji, kdo sošolci, kakšen je bil program in kakšna izvedba pouka. Objavljen seznam vseh dijakov kaže, da so dijaki prihajali iz raznih krajev Kranjske in od

2 Obiskovalno spričalo štiriletne šole v Črnomlju iz leta 1895 (original hrani vnukinja Vesna Tomc Lamut).

3 spodnje hlače

4 Spominski zapis hčerke Anče Nikolić Lamut.

5 Jahresbericht KK Ober-Gymnasiums in Rudolfswert, 1898–1899, str. 50.

drugod. Med 32 dijakov jih je pet napisanih z močnim tiskom – to so odličnjaki, in Anton Lamut je bil eden od njih. Med sošolci sta bila tudi Josip Vandot, kasneje znan mladinski pisatelj knjig o Kekcu, in pisatelj Milan Pugelj, ki je v četrti gimnaziji leta 1898/99 pričel s sošolci izdajati rokopisni literarni list Kresnice, ki so izšle štirikrat. Pri tem šolskem oz. razrednem časopisu je sodeloval tudi Anton. V opombi št. 4 Joža Mahnič piše: *Z risbami jih je opremil Milanov sošolec Anton Lamut, oče akademskega slikarja Vladimirja Lamuta.*⁶

Dijaki so stanovali pri raznih dijaških gospodinjah in tudi Anton si je moral najti skromno sobo oz. posteljo. Gospodinje so kuhale le to, kar so starši dijakov pripeljali namesto plačila: krompir, korenje, zelje, peso ... Kasneje v življenju zato rdeče pese ni mogel niti videti! Preživel se je s podporo za odličnjake, sicer pa že od 2. razreda gimnazije naprej z inštrukcijami svojih sošolcev. Starši mu niso mogli veliko pomagati, trije starejši bratje, ki so šli za zaslužkom v Ameriko, pa so mu sicer občasno pošiljali nekaj malega denarja, a še zase niso imeli dovolj. Pač pa so mu velikokrat pisali in on je ta pisma (70 pisem iz let 1900–1906) hranil vse življenje, saj jih ni videl nikoli več. Prav po naslovih teh pisem razberemo, da je stanoval na treh različnih naslovih v Novem mestu: na Šolski ulici št. 57, Križatijski ulici 135 in Nad mlinom št. 7.⁷

A pri petnajstih letih se je življenje dijaka Antona zapletlo, saj je hudo zbolel: dobil je vnetje kosti, ostomelitis goleni desne noge, potrebna je bila operacija v novomeški bolnišnici usmiljenih bratov, sledilo je dolgo ležanje ter izguba letnika. Osteomelitis je bil v tistih časih neozdravljiv in zdravstveno stanje se je z leti samo slabšalo. Glede na to je postala želja, da bi bil nekoč gozdarski inženir, neuresničljiva. Starši in bratje so razmišljali o duhovniškem poklicu, pa Anton ni bil za to. Ker se je zavedal, da podpore od doma ne more pričakovati, do zaključka študija na univerzi pa bi se bilo treba šolati še nekaj let, se je odločil pustiti višjo gimnazijo, kjer je končal že II. letnik, in iti na učiteljsko, saj se je zavedal, da bo tako prišel hitreje do kruha.⁸

*Anton Lamut kot 15-letni dijak leta 1897
(hrani Vesna Tomc Lamut).*

6 Blanka Bošnjak: Pisatelj Milan Pugelj kot pomemben člen v kratkoprozni ustvarjalnosti z začetka 20. stoletja na Slovenskem, Jezik in slovstvo, 2004, letnik 49, št. 1, str. 3.

7 Pisma staršev, sester, bratov (hrani Vesna Tomc Lamut).

8 Spominski zapisi hčerke Anče, arhiv družine Lamut.

Prepis na ljubljansko učiteljsiše (1902)

Po dveh letih višje gimnazije v Novem mestu se je Anton Lamut leta 1902 pre-pisal na ljubljansko učiteljsiše, ki še danes stoji na vogalu današnje Resljeve ceste in Komenskega ulice. Za štiri leta je sicer dobil skromno državno štipendijo, a se je kasneje zaradi podaljšanja študija moral sam vzdrževati, saj je bil zaradi kronične bo-lezni in še druge operacije iste noge dolgo časa po bolnišnicah – večino šolskega leta 1904/1905.

Odlomki iz pisem staršev in bratov kažejo, kako težko je Anton živel tudi med šolanjem v Ljubljani in kako so si bratje trgali od ust, da so mu lahko pošiljali denar, ter kako moreče je bilo večno čakanje na denar za preživetje:

- Brat France je domov pošiljal 85 kron, da so starši lahko vračali dolg. *“Delam večidel zmerom, samo plača je vsake sorte, včasih samo za žgance.”*
- France je poslal 60 K, po 10 K na vsakega. *“Mami sem poslal 50 kron, pa sem pisal, naj razdelijo kako znajo - tebi bo prišlo ene 10 kron.”*
- Mati je čakala na sinov denar iz Amerike in nato Antonu poslala 7 kron za kvartir, kaj ostane pa naj si kupi hlače ali bukvice.
- Brat Franc: *“Jaz sem ti mislil poslati par krajcarjev, pa nisem mogel, bom v pri-hodnje.”* (Torej – nič!)
- Brat Franc: *“No, pa bo treba še kaj, kakoveh par krajcarjev kajne, dosti lih ne morem, da bi vsem; ja bom samo tebi, pole ako češ ti dati komu, mami lih žiher za kafo. Tam na zimo bom mari vsem skupaj nakazal par kron ako Bog da za zdravje in srečo.”*
- Brat Franc: *“Danes ali jutri ti bom poslal en par vinarjev, eno deset, dvanajst kron, porabi za kaj češ, prej ti nisem mogel, nisem imel pri sebi, pa saj bodo i zdaj prav prišle, ko bodo počitnice.”*
- Mati: *“Gospod kaplan so prašali, ali imaš kakovo »strukcijo« ali »štipendijo«.”*
- Mati: *“Si pisal, zakaj ti ne pošljemo dinara. Ja sem zmerom čakala da boš pisal pa nisem znala koliko poslat. Jaz sem mislila, ki nisi pisal, da ti je France poslal kaj. Da sam znala, da ti je tako slabo, bi bila poslala kaj za božič. Pa ti bom za tri krale.”*
- Mati: *“Prosi gospodara da počaka za mesec maj, dok dinare dobimo.”*
- Mati: *“Mi bi ti prej kaj poslali, pa smo mislili, da boš morebiti celo zimo v bolnici.”*
- Brat Miha je obljubil: *“Tam na poletje bom v žep potipal, da ti pošljem par centi da si boš lepe cajte obverševal.”*
- Brat Miha: *“V zadnjem pismu sem ti pisal od dinara, da ti bom nekaj dal, pa kako sem že omenil, da sem brez dela, ne morem nič pomagat. Ti bom dal, ko bom delal spet. Dragi brat, ne zameri, zdaj so taki cajti v Ameriki.”*
- Oče: *“Tu ti pošiljamo par krajcarjev, da boš imel za to večjo potrebo. Pole ti bomo vre iše kedaj. Mama ti ne morejo več poslati, zakaj so sami sedaj nekaj bolni.”⁹*

9 Odlomki iz pisem matere, bratov Mihe, Štefana in Franceta iz let 1900–1906.

Notni zvezek A. Lamuta iz 3. letnika učiteljskega (hrani Vesna Tomc Lamut).

Iz odlomkov teh pisem razberemo, kako težko je Anton živel kot dijak, kako je iz meseca v mesec čakal denar, ki so mu ga pošiljali od doma, oni pa so ga čakali iz Amerike, ali pa ga je občasno dobil od bratov naravnost iz Amerike. Toda tega denarja je bilo zelo zelo malo. Kdaj pa kdaj so od doma poslali kaj hrane, predvsem ob praznikih, a kaj ko revni kmetje tudi sami niso imeli veliko. Poslali so mu tudi kakšne hlače, ki so jih kje dobili ali sešili sami ali pa vaški krojač, tudi čevlje mu je šival vaški čevljar.

Anton se je sam prebijal skozi leta šolanja, se učil ob sveči do jutra, v mali najeti sobici v Ljubljani (na Gosposki 15 in na Mestnem trgu 9) prevajal iz nemščine v grščino in latinščino, inštruiral svoje sošolce ... A skozi življenje je vedno hodil ponosno. In namesto duhovniškega poklonjenega oblačila je raje nosil trobojnico (rdeče-belo-modro slovansko zastavo) na demonstracijah proti avstro-ogrski monarhiji leta 1904 in se navduševal za slovanstvo, jugoslovanstvo in slovenstvo!

Študij se mu je zaradi bolezni in dolgega zdravljenja v novomeški bolnišnici ter prestopa, ko je po dveh končanih letnikih klasične gimnazije moral dobesedno znova začeti srednjo šolo, seveda zelo zavlekel, a kljub vsem težavam je uspešno maturiral leta 1906, ko je dopolnil sicer že 24 let.¹⁰

¹⁰ Učiteljske Gimnazija Ledina 130 let, Ljubljana, 2006, str. 50.

Maturanti ljubljanskega učiteljišča iz leta 1906 (hrani Vesna Tomc Lamut).

Konec šolanja in prva služba: Radeče pri Zidanem Mostu

Po dolгих letih šolanja (ki je trajalo od 1888 do 1906) je Anton končno pripeljal svojo pot do konca in leta 1906 opravil zaključni izpit na učiteljišču ter postal učitelj.¹¹ Domači so sicer načrtovali, da se bo vrnil domov in prispeval k družinskemu proračunu, da bo šel službovat v bližnji Dragatuš. Toda Anton je imel drugačne načrte in 10. julija 1906, le nekaj dni po odlično končani maturi, je že nastopil državno službo: dobil je mesto učitelja v Radečah pri Zidanem Mostu v lepi novi šolski stavbi, ki je bila dograjena prav tisto leto. V glasilu Slovenski učitelj je zapisano, da je *”učiteljski kandidat g. Anton Lamut iz Sela imenovan za provizoričnega učitelja v Radečah”*.¹² Službe in prve socialne gotovosti v življenju je bil Anton od srca vesel, prav tako njegova mati, ki mu je svetovala, naj *”čuva ta kruh”*.¹³

Radeška šola je delovala v veliki novi enonadstropni stavbi na vrhu grička in mlademu komaj petindvajsetletnemu fantu je to delovno mesto pomenilo velik izziv: tam

11 Zrelostni izpiti: “Zrelostni izpiti na c. kr. moškem učiteljišču v Ljubljani so se vršili od 9. do všetega 17. julija. Izprašanih je bilo 33 gojencev. Od teh so naredili – izpit a) s slovenskim in nemškim učnim jezikom: Ivan Bajde iz Čemšenika, Vinko Brus s Police pri Višnji gori, Jožef Dolgata iz Zgornje Košane, Egon Gregorič iz Kostanjevice, Ludovik Jakofčič iz Mošenj, Lovro Kleindienst iz Ljubljane, Frančišek Korent iz Ljubljane, Jožef Lampe iz Kranja, Anton Lamut iz Sela.”, Slovenski učitelj, letnik VII, št. 9, v Ljubljani, 15. septembra 1906, str. 182 in 186.

12 Slovenski učitelj, letnik VII, št. 9, Ljubljana, 15. september 1906.

13 Materino pismo sinu Antonu, junij 1906 (original hrani Vesna Tomc Lamut).

se je prvič znašel v vlogi učitelja, v vlogi vzgojitelja in sodelavca. Šolski kolektiv je bil majhen; po podatkih v vsakoletni objavi učiteljskega staleža v državnih šolah je na radeški šoli učilo šest učiteljev: Fran Rant, Marija Rant, Avgusta Kolnik, Martin Sterk, Karol Sovre in Anton Lamut.¹⁴

Mladi učitelj pa je v Radečah kmalu spoznal svojo življenjsko ljubezen, 18-letno Jelko Kesegi iz Hrvaške, ki je prišla na daljši obisk k teti in stricu trgovcu Albertu Moserju. Bila je najstarejša hčerka Nine Kompare in Štefana pl. Közseghyja iz Samobora, oziroma vnukinja Josipa Kompareta¹⁵ – knjigoveškega in steklarškega obrtnika v Samoboru, Slovenca, po rodu iz Idrije oz. Krškega (pesnik in dramatik, slikar in karikaturist, scenarist in igralec, začetnik pustnega karnevala na Hrvaškem, tako imenovanega tradicionalnega samoborskega pustnega fašnika). 20-letna Jelka Kesegi in 28-letni Anton Lamut sta se zaljubila in 15. maja 1910 poročila v Krapini.¹⁶

*26-letni učitelj Anton Lamut
na svojem prvem delovnem mestu
(hrani Vesna Tomc Lamut).*

Drugo delovno mesto Čatež ob Savi

Tridesetletni učitelj Anton Lamut se je z leti izkazal in napredoval. Zato je bil 1. avgusta 1912 iz Radeč premeščen na boljše delovno mesto – sprejel je mesto nadučitelja in šolskega upravitelja na Čatežu ob Savi. Tu je služboval deset let, vse do 1922, ko se je preselil v Novo mesto (vmes je bil dobro leto na avstrijskem Koroškem). Na Čatežu je preživel vso prvo svetovno vojno, ker zaradi bolne noge ni bil mobiliziran v avstrijsko vojsko.¹⁷

14 Slovenski adresar za Kranjsko, s seznamom ljudskih šol na Kranjskem, Ljubljana, 1912, str. 43.

15 Ročenović, Lela; Krajačić, Božidar: Josip Kompare i samoborski fašnik povodom 180. godišnjice rođenja i 150. godišnjice djelovanja u samoborskom fašniku, Samobor, Samoborski muzej, 2010.

16 Poročni list mladih zakoncev, Krapina, 15. 5. 1910.

17 Personalstatus der mit 1. Janner 1918 an den öffentlichen allgemeinen Volksschulen in Krain, str. 30 (Anton Lamut vpisan kot Oberlehrer in Tschatesch an der Save pod zaporedno številko 245).

V teh letih sta se mu rodila dva sinova – Vladimir¹⁸ in Branimir, izgubil pa je oba starša. Doživel je tudi velik brežiški potres leta 1917 in o njem poročal znanemu seizmografskemu strokovnjaku Ferdinandu Seidlu na Dunaj.¹⁹

Bil je sposoben ravnatelj, odličen učitelj in priljubljen vzgojitelj. Učenci in ljudje nasploh so ga imeli zelo radi, mnogi so se ga še dolgo spominjali.²⁰ Poleg rednega pouka na šoli je dvakrat tedensko odhajal učiti na oddaljene šole v hribih, aktiven je bil tudi pri pomoči bližnjim kmetom (cepil je na primer sadno drevje, pomagal pri ročnem mlatenju žita, bil je zelo priljubljen pri vaščanih, ker jih je kot preprost kmečki sin razumel). Veliko je naredil tudi za čim boljše šolsko delo (knjige, knjižnica, učni pripomočki, oprema, šolski vrt ...). Njegova je bila tudi zamisel o gradnji nove prepotrebne šolske stavbe, začeli so že zbirati denarna sredstva, pa je vse prehitela prva svetovna vojna.

Anekdota iz šolskih dni:

Ko je Anton Lamut na jutranjem pozivu otrok videl, da manjka Rezka, je vprašal druge otroke, kje je.

Odgovor se je glasil: »Mama so ji kiklo oprali, pa na peči sedi in čaka, da se ji kikla posuši.«

In Anton je deklici opravičil odsotnost.

Anton Lamut je bil vedno zaveden Slovenec in Jugoslovan. Po 1. svetovni vojni je avstroogrska monarhija razpadla in ustanovljena je bila skupna država južnih Slovanov Kraljevina SHS, ki je postala nato Kraljevina Jugoslavija. Anton Lamut je bil presrečen. Ko pa je del slovenske zemlje na Koroškem pripadel Avstriji oziroma se je po dogovoru velikih sil pripravljala plebiscit, samoodločba, se je na lastno pobudo sam javil in z družino odšel na Koroško, v Podljubelj pri Borovljah, da bi ljudem budil narodno zavest in jim pomagal pri pravilni odločitvi.²¹

Učitelj in agitator na Koroškem v Podljubelju

Podljubelj je vas na Koroškem na oni strani meje z Avstrijo, na severni strani Karavank, blizu Borovelj, z razvito železarsko obrtjo, furmanskimi gostilnami in revnimi kmetijami, katerih hiše so še lesene in mnoge strehe iz skodel. V tako vas je leta 1919 – eno leto pred plebiscitom – prišel Anton Lamut z družino kot učitelj in ravnatelj širit propagando za slovenstvo in jugoslovanstvo.

18 Članek objavljamo tudi v počastitev 100-letnice rojstva Vladimirja Lamuta (19. 8. 1915–11. 3. 1962), slovenskega slikarja in grafika ter profesorja risanja na novomeški gimnaziji (Uredništvo Šolske kronike).

19 Zahvalno pismo Ferdinanda Seidla Antonu Lamutu, poslano leta 1917.

20 Najstarejša Posavka, 105-letna Antonija Komočar, je povedala, da sta ji iz osnovnošolskih let ostala v spominu učitelja Jože Ambrožič in Anton Lamut (M. Kalčič: Počuti se, kot bi imela 16 let, Posavski obzornik, časopis za pokrajino Posavje, leto XII, št. 10., 15. 5. 2008, str. 3).

21 Lastnoročno napisan življenjepis Antona Lamuta, družinski arhiv.

V šoli v Podljubelju pri Borovljah je živel z vso družino (ženo in sinovoma, 4-letnim Brankom in 5-letnim Vladom). *“Bil sem prostovoljno na Koroškem za časa plebiscita, točneje od 7. avgusta 1919 do 20. oktobra 1920. V šoli smo tudi prebivali. Sicer pa sem se takoj vključil ne le v poučevanje, temveč v življenje vasi nasploh, saj sem po nalogu takoj ustanovil Narodni svet in bil njegov glavni tajnik, s 16 odborniki ter organiziral zborovanja po bližnjih koroških krajih.”*²²

Po krivičnih, prirejenih rezultatih plebiscita 10. 10. 1920, je ta del slovenske zemlje pripadel Avstriji in zato se je družina Lamut morala razočarana vrniti nazaj v Jugoslavijo. Še isti dan, v dveh urah po končanem plebiscitu, so morali oditi! Odšli so s predzadnjim vlakom. A ker Avstrijci niso več hoteli priklopiti lokomotive, so železničarji ročno potiskali vagon z družino Lamut in še osmimi pogumnimi družinami skozi kilometre dolg predor pod Karavankami do Jesenic, kjer so jih sprejeli kot junaške borce za slovensko zemljo.²³

Ohranila se je anekdota o mami Jelki, ki je bila tako skrbna in natančna glede čistoče, da je celo med vožnjo pometala tla živinskega vagona, v katerem so se peljali skupaj z vsem pohištvom, pri tem pa ji je skozi vrata padla metla in za vedno ostala v karavanškem predoru!

Iz časa bivanja na Koroškem je Anton ohranil mnoge plebiscitne razglednice, knjige o koroškem vprašanju, zemljevide, spiske neupravičenih glasovalcev, zapisnike sestankov in ugotovitev, kako so Avstrijci z goljufigami pridobivali ljudi na svojo stran. Med ohranjenimi dokumenti so listi, na katerih je zapisoval ugotovitve in dokazoval goljufige pri seznamih prebivalcev, saj so nemške oblasti načrtno naseljevale svoje ljudi, ki so nato zagotovo volili za pripadnost ozemlja Avstriji.

Večino gradiva je po drugi svetovni vojni predal v varstvo Arhivu Slovenije v Ljubljani.

Tako je zapisal v svojih spominih:

“Po 1. svetovni vojni sem se prostovoljno javil za službo na Koroškem, kamor sem bil nato brzojavno poklican v Podljubelj pri Borovljah. Prevzel sem delo na šoli, istočasno pa tudi dolžnost ustanovitve in tajništva Narodnega sveta za svoj okoliš. Bila je praznina brez knjig, brez katalogov, brez preglednih spiskov prebivalstva. – Vse je sovražnik odnesel ali uničil.

Popis učencev se je vršil od hiše do hiše, na isti način tudi popis prebivalstva – onih nad 20 let za pregled glasovalcev. Narodni svet se je sestajal vsak mesec, po potrebi tudi pogosteje. Delo med 16 odborniki je bilo razdeljeno vsakomur po njegovih sposobnostih; potrebni so bili stalni stiki s prebivalstvom, izdelali smo seznam vseh upravičencev in jih razvrstili po njihovi zanesljivosti. Utrjevanje poguma in zavednosti za odločitve. Vodili smo svoje ljudi na okrajna zborovanja v Borovlje, Bistrico v Rožu, na Otok ob Vrbskem jezeru, zadnje zboro-

22 Lastnoročno napisan življenjepis Antona Lamuta, družinski arhiv.

23 Spominski zapisi družine Lamut.

vanje je bilo v Žrelcu južno od Celovca. Bilo je veličastnih in ganljivih pojavov zavednosti.

Zadnji teden so imeli dostop v cono tudi Avstrijci in njihovi privrženci. Dnevi in noči so bili razburljivi – propaganda – antipropaganda. Letaki, lepaki, nalepljanje enih na druge. Zadnja nedelja: cesta polna letakov, celo noč smo jih odstranjevali in mečkali. V Antantovi komisiji v Celovcu je imel polnomočje itak zastopnik in so prišli v seznam vsi nasprotniki, ki so sploh kdaj mimogrede služili v coni – celo iz Nemčije in Rheinlanda. Tako je prišlo s pomočjo komisije več tisoč neupravičenih glasovalcev v seznam. Kljub tem potvorbam je dal okraj Borovlje za nas 8000 glasov, za Avstrijo pa 8500 glasov. Ob glasovanju so se ljudje čudili, ko so zagledali tujca, rekoč: »Saj jih sploh ne poznamo.« Če je prišlo drugače, nismo mi krivi.”

Po neuspelem plebiscitu in poln razočaranja se je Anton Lamut z družino vrnil na Čatež ob Savi. Tam je prevzel spet svoje prejšnje delovno mesto nadučitelja. V vmesnem času so drugi zasedli oz. uporabljali njihovo stanovanje, iz katerega so jim med njihovo odsotnostjo marsikaj odtujili. Nepravično so mu očitali nekaj pomanjkljivosti, ki pa jih je nato v dolgem pismu svojemu nadrejenemu ovrgel.²⁴ Bil je razočaran nad vsem, tudi nad odnosi med sodelavci, in je zaprosil za premestitev v Novo mesto. Odšel je leta 1922, še istega leta, potem ko se mu je na Čatežu rodila še prva hčerka Anica.

Leta učiteljavanja v Novem mestu

Tako se je sedaj že petčlanska družina Lamut preselila v Novo mesto, kjer je oče dobil službo nadučitelja v novomeški osnovni šoli. Četrty otrok, hčerka Darinka, se je rodila leta 1925. Začela se je nato trda borba, da bi omogočil dobro življenje družini, možnosti za šolanje svojim otrokom in ustvaril lastni dom. Zato je poleg svojega osnovnega učiteljskega dela opravljal še druge stvari (učil na obrtni in na trgovski šoli, učil nepismene v kaznilnici in vojake v kasarni, inštruiral nemščino, pripravljajl kandidate za gimnazijske sprejemne izpite, poučeval violino ...). Delal je vse z ljubeznijo, a tudi vztrajnostjo, brez predaha, bil je strog in zahteven do drugih, predvsem pa do sebe. Najprej so stanovali v Žabji vasi, potem pa so se preselili v mesto, v prostore stare novomeške šole. Vsega so se v življenju selili enajstkrat, dokler se leta 1933 niso vselili v svojo skromno, z velikim trudom in odpovedovanjem prigrano enonadstropno hišo z vrtom in najčudovitejšim razgledom na Krko.²⁵

Leta učiteljavanja, ki jih je preživel na novomeški osnovni šoli, so najpomembnejša; takrat je dozorel kot človek, kot učitelj, kot sodelavec. Stkal je mnoga prijateljstva in zaveznitva, tudi ideološka. Bil je vedno samosvoj, sicer poslušen, kolikor je bilo treba, dejansko pa strokoven, natančen, premočrten, pravičen, dober. Bil je eden najboljših novomeških učiteljev!

24 Pismo nadrejenega učitelja in Lamutov odgovor nanj.

25 Lamutov rokopisni življenjepis, družinski arhiv.

URNIK		Hrana izpopolnjenega dnevnega pouka.	
za I. razred OŠ		razredne ljudske šole v Novem mestu	
za šolsko leto 1923/24			
Dnevi	Čas	Dopolodne	Popoldne
		8-9	9-10
Ponedeljek			
Torok			
Sreda			
Četrtek			
Petek			
Sobota			

Urnik OŠ Novo mesto iz šolskega leta 1923/24 (hrani Vesna Tomc Lamut).

Iz tega časa je ohranil veliko fotografij razredov in slik šolskih kolektivov. Z veliko sodelavci je ohranil prijateljske stike še v pozna leta, mnogi so hodili k njemu na obiske.

Anton Lamut je shranil zanimiv šolski dokument: urnik osmega razreda osemrazredne ljudske šole v Novem mestu za šolsko leto 1923/24. Na dokumentu je ovalni žig Vodstva osnovne šole v Novem mestu, 15. septembra 1923 ga je podpisal šolski voditelj M. Matko. Urnik je oštevilčen s 3006, 23. septembra 1923 pa ga je potrdil okrajni šolski svet v Novem mestu in ga podpisal njegov predsednik Josip Vončina. Pod Opomnje so napisana imena učiteljev: Ivo Hrovat, razrednik, Martin Matko, nadučitelj, poučuje petje, Lojze Ivanetič poučuje risanje, Vilko Menard poučuje lepopis, Lojze Weber poučuje telovadbo. Pouk je trajal od 8. ure do 13., nato je bil čas za kosilo, trikrat tedensko pa je od 14. do 15. ure sledila še ena ura nemščine. Ure so trajale 60 minut.²⁶

Anton Lamut je bil, skupaj z mnogimi zavednimi slovenskimi učitelji, tudi pripadnik naprednega nacionalnega in telovadnega društva Sokol.²⁷ V sokolski uniformi se je leta 1938 slikal na Loki pod železniškim mostom v Novem mestu. Bil je aktiven član in se je kljub svoji oboleli nogi redno udeleževal vseh gimnastičnih vaj in nastopov, v svoje vrste pa je pritegnil tudi hčerko Anico. Zavedanje o krepitvi telesa in duha ga je spremljalo vse do konca življenja, kljub invalidnosti in boleznim je vse do svojega 93. leta vsako jutro telovadil v postelji pri odprtem oknu in se do pasu umival z ledeno mrzlo vodo.²⁸

Življenje družine med obema vojnoma je potekalo mirno, ob siceršnjem pomanjkanju, a vendar srečno, še posebej v svoji novi hiši. Otroci so odraščali: sinova

²⁶ Podatki z originalnega urnika, ki ga hrani Vesna Tomc Lamut.

²⁷ Bogo Komelj, Zgodovina novomeškega Sokola.

²⁸ Osebni spomin hčerke Anice.

Anton Lamut z družino leta 1935 Družina Lamut na domačem vrtu malo pred 2. svetovno vojno. Stojijo od leve na desno: starejši sin Vladimir, žena Jelka, Anton Lamut, sin Branko, sedita hčeri Inka in Anica (hrani Vesna Tomc Lamut).

4.a razred OŠ Novo mesto z učiteljem Antonom Lamutom (hrani Vesna Tomc Lamut).

*Kolektiv osnovne šole iz leta 1928
(Stalež šolstva in učiteljstva na Slovenskem, Ljubljana, 1928).*

Anton Lamut v Novem mestu leta 1937 (hrani Vesna Tomc Lamut).

Vlado in Branko sta zaključila osem razredov novomeške gimnazije in že hodita na zagrebško univerzo: prvi na Likovno akademijo, drugi na Pravno fakulteto, hčerka Anica dokončuje gimnazijo in se bo nato vpisala na Medicinsko fakulteto. Mlajša hčerka Inka pa je še osnovnošolka (in se bo po vojni vpisala na učiteljsišče).²⁹

Druga svetovna vojna

Po padcu stare jugoslovanske vlade in nemški napovedi vojne Kraljevini Jugoslaviji je bilo Novo mesto med prvimi bombardiranimi mesti v državi. Že v začetku aprila je stavba novomeške osnovne šole, ene najlepših šol v državi, postala žrtev letalskega napada, bomb in ognja. Državo sta si razdelila dva okupatorja: Hitlerjeva Nemčija in Musolinijeva Italija. Novo mesto zasede italijanski okupator in mesto obda z žico in 38 bunkerji. Pouk se odvija na različnih krajih, največ v frančiškanskem samostanu. Anton Lamut se, kolikor je mogoče, upira italijanskim zahtevam in ne agitira za vključitev učencev v mladinsko fašistično organizacijo GILL, za kar ga obtožijo in se – zanimivo – s pomočjo učencev komaj reši.³⁰

Lamutov spomin na 2. svetovno vojno je bil leta 1975 objavljen v šolskem časopisu Stezice OŠ Katje Rupena Novo mesto ob 30-letnici osvoboditve objavljen pod naslovom

VEDEL JE, KJE JE NJEGOVO MESTO³¹

“Na šoli sem učil 5. razred. Otroke sem učil v narodnozavednem duhu. Vsi so me imeli radi. Med odmori sem se sestajal z nekaterimi zavednimi učitelji, a šolski upravitelj je zasumil, o čem se pogovarjamo, zato je poklical Italijane in ti so nas zasliševali. Izvedeli niso ničesar. Da bi otroke pridobili na svojo stran, so na šoli ustanovili mladinsko organizacijo GILL. Iz mojega razreda se je prijavil le eden. Vprašali so me, zakaj imam samo enega. Ker nisem nič vedel povedati, so me zasliševali pred razredom. Jaz sem stal spredaj, za menoj pa dva Italijana. Otrokom sem govoril z očmi in oni so me razumeli, da sem v stiski. Italijana sta otroke vprašala, ali sem jim dal prijavnice, in otroci so po pravici povedali, da so jih dobili. Ker Italijana nista nič izvedela, sta otroke vprašala, če se še kdo prijavi. Javil se je še eden.”

(Intervjuvala učenka OŠ Katje Rupena Novo mesto Marta Macedoni)

Politično delovanje Antona Lamuta

“Že takoj poleti 1941 je bil na Cankarjevi 14 (takrat Režkovi 17) ustanovljen odbor OF za naš teren. Prvi sestanek je bil pri Antonu Štoru. Sestanek je sklical Bogdan Osolnik,

²⁹ Družinski arhiv.

³⁰ Erna Muser: Novomeška osnovna šola v letih vojne in prvih povojnih letih, *Visoki jubileji*, Novo mesto 1979, str. 64–72.

³¹ Marta Macedoni: Spomini na NOB, šolski časopis Stezice, OŠ Katja Rupena Novo mesto, 1975.

ostali člani pa so bili Anton Lamut, oba sinova Vlado in Branko Lamut ... skupaj 20 ljudi. Prisostvoval je kasnejši general major Lado Ambrožič Novljan. Zbirali smo prispevke za partizane, obleke, perilo, špecialke, orožje (oddal sem tudi pištolo z naboji – spomin iz Koroške).”³²

Lamut je bil skupaj z drugimi člani družine član Osvobodilne fronte že od avgusta 1941, nato pa ves čas italijanske okupacije aktivist OF na terenu (knjižničar, sokol, marksist, učitelj). Glede na vsem poznano politično prepričanje ter levičarsko-marksiistično usmerjenost in delovanje celotne družine je to bila edina možna odločitev. Vojna je mlela tudi ostale: starejšega sina slikarja so odpeljali v italijansko koncentracijsko taborišče v Monigo in Gonars, nato je bil ilegalec v Ljubljani, mlajši sin se ni mogel več vrniti s Hrvaške, tam pa je bil revolucionar, za kar je bil dvakrat obsojen na smrt, starejša hčerka, študentka medicine, pa je bila bolničarka v Cankarjevi brigadi.

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 in pred prihodom Nemcev v Novo mesto je bilo mesto začasno svobodno. Skrb za ljudi so prevzeli člani organizacije OF. Lamut je deloval najprej v ambulantni, nastanjeni v napol porušeni novomeški šoli, nato v napredni organizaciji Narodna zaščita Novo mesto in okolica, zatem pa je bil po komandi mesta dodeljen k delavskemu bataljonu, kjer je prevzel nalogo politkomisarja v mestnem predelu Bršljin. A 21. oktobra leta 1943 ob nemškem vdoru v Novo mesto je odšel v partizane, skupaj s še enim učiteljem, in se z drugimi, tudi nekaterimi bivšimi učenci, pridružil XII. udarni partizanski brigadi. Udeležil se je prvih spopadov z Nemci pri Mirni peči in sodeloval v napadih na Novo mesto od 12. do 15. 12. 1943.³³

Lamut je bil eden najstarejših slovenskih partizanov (ob koncu vojne je imel 63 let). Zaradi tega je izgubil službo, ostal brez pravice do denarnega nadomestila, zaplenili so mu vse premoženje, s hišo vred. Doma sta ostali sami žena in 18-letna hčerka Inka, brez sredstev za preživljanje. Obe sta bili kasneje izdani in leta 1944 odpeljani v nemško koncentracijsko taborišče v Marktl am Inn.³⁴

Popis vseh partizanskih bojov v okolici Novega mesta, ki jih je bila XII. brigada je v knjigi Lada Ambrožiča – Novljana DVANAJSTA BRIGADA (Knjižnica NOV in POS, 16, Lj. 1976). V njej je tudi seznam vseh partizanskih borcev brigade in med njimi je zapisano tudi ime **Anton Lamut-Stari** (zaradi njegove visoke starosti, saj je bil eden najstarejših slovenskih partizanov). Lamut pa je imel še eno ilegalno ime: na osvobojenem ozemlju v Beli krajini se je sam imenoval Anton Lamut-**Ivanov**.³⁵

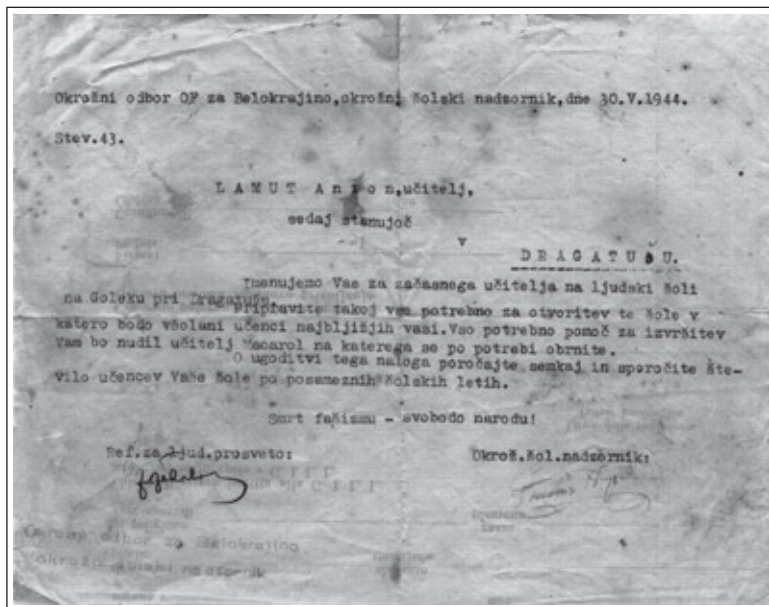
Vendar pa se Anton ni mogel dolgo boriti s puško, ni več mogel sodelovati v bojih, saj se mu je zaradi partizanskih pohodov in naporov odprla rana na nogi in začela krvaveti. Zato je bil kmalu poslan na zdravljenje v rodno Belo krajino, kjer je bilo takrat že osvobojeno ozemlje. V občini Sela-Golek je sodeloval leta 1944 pri uva-

32 Lastnoročni zapis življenjepisa A. Lamuta. O tem sestanku piše tudi Bogdan Osolnik: Z ljubeznijo skozi surovi čas, Lj., Založba Borec, Dolenjska založba, 1989, str. 70.

33 Lado Ambrožič Novljan: Dvanajsta brigada, Ljubljana, 1976, priloga seznam borcev.

34 Spomini hčerke Anice (družinski arhiv).

35 Lado Ambrožič Novljan: Dvanajsta brigada, Ljubljana, 1976, seznam borcev.

Dekret za opravljanje službe partizanskega učitelja na osnovni šoli Golek I. 1944 (hrani Vesna Tomc Lamut).

janju nove uprave: predpisi, sestava matrike, popis prebivalstva, živine, sestava volilnih imenikov, bil je volilni komisar za svojo in dve sosednji občini. Nekaj časa (spomladi 1944) je tudi poučeval na osnovni šoli Golek. 1. septembra 1944 pa je prevzel mesto partizanskega učitelja in šolskega upravitelja v Rožnem Dolu.³⁶

Učitelj v partizanskih šolah

Izkušenega učitelja Antona Lamuta so z dekretom postavili najprej v partizansko šolo na Goleku, nato pa zadnje vojno leto v Rožni Dol na severozahod Bele krajine, za Gorjance, v bližino Kočevskega Roga, a hkrati nedaleč stran od nemških postojank. O vsem tem v svoji knjigi »Kronika šolstva NOB v Beli krajini«, Založba Borec, Lj. 1978, v poglavju Šolstvo v Rožnem Dolu med drugo vojno, piše Drago Vončina, okrajni šolski nadzornik med vojno, kasneje pa šolski svetnik v Ljubljani, v njej je natančno popisani tudi Anton Lamut. Med drugim poroča dobesedno: »V oktobru 1944 je prišel na šolo Anton Lamut iz Novega mesta in absolventka I. pedagoškega tečaja v Dobličah Majda Gregorc. Pouk je trajal do 25. marca 1945, ko sta bili obe učni moči evakuirani in prepeljani v Dalmacijo.«³⁷

³⁶ Anton Lamut: Lastnoročni življenjepis.

³⁷ Drago Vončina: Kronika šolstva NOB v Beli krajini, Založba Borec, Lj. 1978, poglavje Šolstvo v Rožnem dolu med drugo vojno, str. 277.

Danes žal šolska stavba v Rožnem Dolu ne stoji več.

V šoli v belokranjski vasi na osvobojenem ozemlju, le nekaj kilometrov od nemških položajev okrog Novega mesta, je Anton Lamut poučeval zadnje leto narodnoosvobodilne vojne, skupaj s sodelavko učiteljico Magdo Gregorčevo. Teh dni se spominja v pismu, ki ga je leta 1944 pisal hčerki Anici v partizane:

*“Nastopil sem službo 10. 10. 1944. Od kraja zelo odbijalen kraj. Ščasoma se navadiš na kraj in ljudi. Nisem na šoli sam. Imam koleginjo tov. Magdo Gregorčevo. Imam šolo 3 ure dopoldan; tačas ona kuha in opravlja svoje posle – popoldan pa ima ona par ur pouk, jaz imam pa čas za svoja opravila. Verouk uči kaplan iz Semiča – v soboto. Ta dan smo prosti. Tedaj grem po poslu v Črnomelj.”*³⁸

Takoj po vojni, ko si je urejal dokazila za pokojninsko dobo, je Anton poslal pismo tudi Dragu Vončini, da mu potrdil njegovo službo partizanskega učitelja in upravitelja na dvorazredni osnovni šoli v Rožnem Dolu na Gorjancih, 3–4 km od partizanskih postojank Laze-Uršna sela v času od 1. 10. 1944 do 25. 3. 1945. V dolgem in prijaznem pismu je dejal: *“Ko to pišem, se mi zbuja spomini, ko sem prihajal iz Rožnega dola k vam v Črnomelj na okraj, kakor domov k svojim. Svojo palico sem prislonil v kot in tedaj je bil intervju. Sedaj pa ni tam nikogar, ki bi me poznal in iskal po arhivu. To bi bila pač zamuda in zavláčevanje, zato te prosim in želim, da mi izstaviš potrebno izjavo na priloženem vzorcu.”*³⁹

Sledil je Vončinov prijazen odgovor na to pismo: potrdil mu je delovanje in mu poleg tega pisal prijazno pismo: *“Dragi Tone, večkrat se te spominjam in rad bi te videl. Prav lušten tovariš si bil, ko si prižgal svojo fajfo in kakšno povedal!”*⁴⁰

V rožnodolski šoli je Anton Lamut učil vse do 25. marca 1945, ko je bil zaradi stopnjevanja zdravstvenih težav z nogo z zavezniškim letalom odpeljan z letališča pri Krasincu pri Gradacu na zdravljenje v osvobojeno Dalmacijo. Tako se spominja:

*“Bela krajina je bila že osvobodjena, partizanski vojski pa so pomagali tudi zavezniki. Potrebna je bila evakuacija bolnih in starih ljudi, žena, otrok in invalidov. Zbirali so se v Gradacu in odhajali do letališč pri Krasincu ter pri vasi Otok. Tam so pristajala ameriška letala pod zaščito lovcev in odvažala ljudi v Zadar, v Dalmacijo. 26. marca 1945 sem bil med njimi tudi sam. Po dveh mesecih zdravljenja sem se vrnil z ladjo po morju na Reko in od tam po železnici skozi osvobodjeno Ljubljano v Novo mesto, kamor sem prispel 1. junija 1945.”*⁴¹

Leta po končani vojni

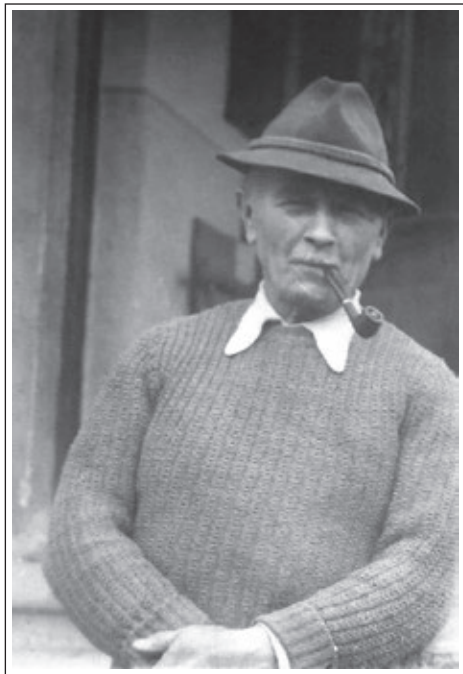
Lamutovi so imeli srečo, da je vsa družina vojno preživela in se vrnila v svoj dom. Hiša je ostala cela, vendar popolnoma izpraznjena. Otroci, vsi visoko izobraženi, so

38 Pismo Antona Lamuta hčerki Anici leta 1944 v partizane (družinski arhiv).

39 Pismo Antona Lamuta Dragu Vončini leta 1947 (družinski arhiv).

40 Pismo šolskega inšpektorja Draga Vončine Antonu Lamutu (družinski arhiv).

41 Anton Lamut: lastnoročni življenjepis (družinski arhiv).

*Anton Lamut s pipo pred hišo l. 1951
(hrani Vesna Tomc Lamut).*

si ustvarjali svoje družine, prihajali so že vnuki (skupaj šest). Življenje je šlo v stare tirnice – vendar Anton Lamut še ni končal svojega življenjskega in pedagoškega poslanstva! Pred njim je bila še zadnja delovna dolžnost: imenovan je bil najprej za okrajnega šolskega svetovalca za Kostanjevico in nato za okrajnega šolskega nadzornika v Novem mestu. To delo pa je žal opravljal le kratek čas. Zaradi hudega poslabšanja zdravstvenega stanja je bila v letu 1949 potrebna amputacija desne noge, po njej je postal invalid. V prosvetni službi je bil več kot štirideset let. Za svoje predano delo je dobil tudi vrsto priznanj in odlikovanj. Bil je pravi vzorni in vestni narodni učitelj, ki je ostal v spominu mnogih generacij.⁴²

Živel je nato umirjeno življenje upokojenca, a ne za dolgo: po ženini hudi boleznii sledi naslednji udarec usode, ko nesrečno odide starejši sin, priznani akademski slikar Vladimir Lamut, kmalu

nato pa ostane še brez žene. Malo prej s soprogo praznujeta pomembno obletnico – zlato poroko, petdeset let skupnega življenja.

Leta 1966 Dolenjski list piše o zanimivem dogodku pri Lamutovih: kar devet maturantov ljubljanskega učiteljskega iz davnega leta 1906 praznuje šestdeseto obletnico mature pri svojem sošolcu v Novem mestu (nato se srečanja ponavljajo, vsako leto žal z manj člani, Antona preživi le še en sošolec Riko Paternost.)⁴³

Ob ljubezni in skrbi obeh hčera in sina ter gospodinje teče življenje v zadnji krog. Zadnjih sedem let ne vstane več iz postelje, a je kljub vsemu telesno močan, saj vsako jutro telovadi ob odprtem oknu. Dneve si bogati z branjem časopisov in knjig, ugankarstvom, poslušanjem radia in tudi gledanjem televizije, nad katero je navdušen. Leta 1973 dočaka še edino pravnukinjo Evo, ki ji ob njenem prvem obisku jeseni 1974 zaigra na belokranjsko piščal.

Dolga in plodna življenjska pot Antona Lamuta se je iztekla v njegovem 93. letu 9. marca 1975, zadnje počivališče pa je na novomeškem pokopališču Ločna.

42 Bogomir Lilija: Redek jubilej, Dolenjski list, Novo mesto 1966, Jože Splichal: Star meščan o Novem mestu, Dolenjski list, Novo mesto, Jože Splichal: Sprehod po času, Delo, Ljubljana, 5. junij 1971, Janez Šolmajer: Visok jubilej v zatišju domače hiše, Dolenjski list, Novo mesto, 1972.

43 Jože Splichal: 61 let po maturi, Delo, 7. septembra 1967.

“Valovi življenja nas nesejo dalje, a mi moramo plavati po njih in z njimi, ali pa nas zalije, da utonemo. Človek je igra narave in življenja. Kako se v tej igri držiš, kako to igro igraš, od tega je odvisen ves potek in konec.”

Anton Lamut

Povzetek

Letos mineva 40 let od smrti Antona Lamuta, enega od narodno zavednih slovenskih učiteljev, ki je večino svojega dolgega življenja posvetil prenašanju znanja na otroke po več krajih na Dolenjskem. Bister belokranjski deček, rojen leta 1882 na Selih pri Dragatušu, je odšel najprej na gimnazijo v Novo mesto, zatem pa se je zaradi pomanjkanja sredstev odločil za učiteljski poklic. Služboval je najprej v Radečah pri Zidanem Mostu, kjer se je tudi poročil, zatem pa bil nadučitelj in šolski upravitelj na Čatežu ob Savi. Po končani prvi svetovni vojni je z družino za eno leto prostovoljno odšel službovat v Podljubelj na Koroško, da bi pomagal Slovincem pri samoodločbi in budil med njimi narodno zavest, ko so se morali leta 1920 na plebiscitu odločati za Avstrijo ali novo Kraljevino SHS. Po vrnitvi je zaprosil za mesto učitelja v Novem mestu, kjer je učil na osnovni šoli, ob tem pa tudi honorarno poučeval, da je lažje zgradil dom svoji družini. Ves čas je bil tudi družbenopolitično aktiven (že kot dijak je bil zaveden Slovenec, slovanofil in aktiven na demonstracijah proti Avstro-Ogrski, nato sprva navdušen nad novo državo Južnih Slovanov, bil je pripadnik športno-kulturnega in nacionalnega društva Sokol, ves čas levičarsko usmerjen, liberalec, svobodomislec). Ob tem je bil seveda predan svojemu učiteljskemu poslanstvu, izreden pedagog in vzgojitelj, človek pokončnega značaja. Med drugo svetovno vojno se je takoj vključil v OF, med italijansko okupacijo ilegalno deloval, po kapitulaciji Italije pa se takoj vključil v narodnoosvobodilni boj in bil s 63 leti eden najstarejših slovenskih partizanov. Tudi preostali člani družine so bili dejavni v boju proti italijanskemu in nato nemškemu okupatorju: sin akademski slikar Vladimir Lamut je bil poslan v koncentracijsko taborišče Gonars in v Monigo, drugi sin je ilegalno deloval na Hrvaškem, hčerka Anica, zdravnica, je bila bolničarka v Cankarjevi brigadi. Po očetovem odhodu v partizane sta morali v nemško taborišče tudi žena in najmlajša hčerka, vso imovino pa je nemški okupator zaplenil. Anton Lamut je bil zaradi obolele noge nato poslan na osvobojeno ozemlje v Belo krajino, kjer je pomagal graditi temelje nove države, nato pa je bil partizanski učitelj v Rožnem Dolu. Tik pred koncem vojne je zaradi poslabšanja zdravja z zavezniškim letalom odšel na zdravljenje v že osvobojeno Dalmacijo.

Vsa družina je srečno dočkala konec vojne in se zbrala v svojem domu v Novem mestu. Anton Lamut je bil takoj po vojni kratek čas okrajni šolski nadzornik, nato pa se je upokojil. Vesel je bil širitve družine z vnuki, na mnoge potomce je prenesel ljubezen do pedagoškega poklica. Kljub kasnejšim življenjskim udarcem je bil vse življenje bistrega in vedrega duha, težka invalidnost pa ni bila ovira za ohranitev krepkega in gibkega telesa. V svojem domu je sprejemal sorodnike, sošolce, prijatelje in stanovske tovariše, zaradi svoje častitljive starosti pa bil večkrat tudi v časopisnih člankih. Dočkal je polnih 93 let, ko je leta 1975 zaključil svojo življenjsko pot.

Viri in literatura

Viri:

Dokumenti in Lamutovi zapiski o šolskem delu, skice učnih priprav, nastopov, prireditvev.
Lastni spomini iz družinske kronike (Vesna Tomc Lamut).
Lastnoročni zapisi spominov hčerke dr. Anče Nikolić Lamut.
Lastnoročno zapisan življenjepis Antona Lamuta s podatki.
Bogomil Lilija: Redek jubilej, Dolenjski list 1966.
Marta Macedoni: Spomini na NOB, intervju v šolskem časopisu Stezice, Novo mesto, 1975.
Pisma staršev, žene, bratov, sinov in hčera.
Pismo Draga Vončine Antonu Lamutu.
Ročni redovalnici z ocenami sinov Vlada in Branka.
Rodovnik družine Lamut (Vesna Tomc Lamut).
Jože Splichal: 61 let po maturi, Delo, 7. 9. 1967.
Jože Splichal: Star meščan o Novem mestu, Dolenjski list, 1971.
Jože Splichal: Sprehod po času, Delo, 5. 6. 1971.
Jože Splichal: Anton Lamut, nekrolog, Dolenjski list 9. 3. 1975.
Janez Šolmajer: Visok jubilej v zatišju domače hiše, Dolenjski list 1972.
Šolski zvezek Antona Lamuta s šolskimi nalogami, Lj. učiteljske 1905.
Ustna pričevanja hčerk dr. Anče Nikolić Lamut in Darinke Lamut Uhan in sina Branimirja Lamuta.

Literatura:

Lado Ambrožič Novljan: Dvanajsta brigada, Lj. 1976, priloga seznam borcev.
Branka Bošnjak: Pisatelj Milan Pugelj, diplomatska naloga Pedagoška fakulteta Maribor 1998/99, str. 64–6.
Internetni Dolenjski biografski leksikon, knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. Jahresbericht KK Ober-Gimnasiums in Rudolfswert 1998–99.
Erna Muser: Novomeška osnovna šola v letih vojne in prvih povojnih letih, Visoki jubileji, Novo mesto 1979.
Bogdan Osolnik: Z ljubeznijo skozi surovi čas, Lj., Borec 1989, str. 70.
Personalsatus der mit 1. jänner 1918 an den öffentlichen allgemeinen Volksschulen in Krain, str. 30 (Anton Lamut oberlehrer in Tschatesch an der Save, pod zap. št. 245).
Slovenski adresar za kranjsko, s seznamom ljudskih šol na Kranjskem, 1912, stran 43.
Stalež šolstva in učiteljstva na Slovenskem 1928.
Drago Vončina: Kronika šolstva NOB v Beli krajini, založba Borec, Lj. 1978.